

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA KOGNITIV TA'LIM USLUBLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Erkinova Sitora Botirjon qizi

Namangan davlat universiteti

*Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi(boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi tayanch
doktoranti*

Tel: +99893 927-49-95 e-mail: sitora28erkinova@gmail.com

Annotatsiya: *maqolada boshlang'ich sinf "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida o'quvchilar bilimni rivojlantirish, ta'lim samaradorligini oshirishda kognitiv ta'lim uslublaridan foydalanishning ahamiyati haqida fikrlar yoritilgan. Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, dars, o'quvchi, bilim, rivojlantirish, kognitiv ta'lim, kognitiv uslub, ta'lim samaradorligi.*

Ключевые слова: *начальное образование, урок, ученик, знания, развитие, познавательное образование, познавательный стиль, эффективность обучения.*

Bugungi kunda boshlang'ich ta'lim faoliyatining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarga to'g'ri ta'lim-tarbiya berish, bilim olishga qiziqtirish, hayotga tayyorlash va kasb tanlashga yo'naltirishdan iboratdir. Boshlang'ich ta'lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kognitiv savodxonligi va o'z-o'zini anglash qobiliyatini shakllantirishga, jismoniy sog'lom bo'lishga, go'zallik va nafosatdan zavqlana bilishga, milliy urf-odatlarini o'zida singdirish va ardoqlashga o'rgatadi. O'quvchilarda mazkur bilim va ko'nikmalarning bo'lishi uning me'yorida bilim olayotganini bildiradi. Odatda bolalar qiziquvchan bo'ladi. To'g'ri va samarali tashkil etilgan darslar o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini yanada oshiradi. Ta'lim tizimidagi yangilanishlardan biri dastur, darsliklar va o'quv-metodik adabiyotlarni zamon talablariga mos shaklda ishlab chiqishdir. Shu paytgacha umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti asosiy yo'lko'rsatkich vazifasini o'tagan bo'lsa, bugun ilm-fan, texnika, texnologiya shiddat bilan rivojlanayotgan zamonda odamlarning ehtiyojlari va imkoniyatlari kengayib bormoqda. Dunyodan ortda qolmaslik uchun ta'lim sohasida samarali o'zgarishlar qilinib, puxta o'ylangan, ta'limga o'zgarishlar kirita oladigan Milliy o'quv dasturi ishlab chiqilmoqda.

Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturi (MO'D) o'quv-me'yoriy hujjat bo'lib, u o'quv reja va fanlarning o'quv dasturlari, o'qitish metodologiyasi va baholashni ishlab chiqishga asos bo'ladi. U bo'yicha yaratilayotgan yangi darsliklar, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar, mashq daftarlari, o'quv-metodik materiallar ta'limni rivojlantirishga xizmat qiladi. Milliy o'quv dasturi amaldagi davlat ta'lim standarti, o'quv dasturlarini tanqidiy tahlil qilish, keng jamoatchilikning darsliklarning mazmuniga nisbatan bildirgan fikr-mulohazalari, ta'limning keying bosqichi hamda zamonaviy mehnat bozorining real

talablari asosida, xorijiy davlatlarning ta'lim sohasida erishgan natijalarini inobatga olgan holda ishlab chiqilmoqda.[1]

Ta'lim-tarbiya samaradorligi birinchi navbatda sifatli ta'limga bog'liq. Sifatli ta'lim esa yaxshi muallimga, o'qituvchi va tarbiyachiga bog'liq. Har bir o'qituvchi darsga sifatli va puxta tayyorlanmasdan kirishni insoniylikka, o'quvchilarning porloq kelajagiga xiyonat deb bilmog'i lozim. Har bir inson noyobdir. Erta yoshdan boshlab miya shakllari rivojlanib, insonning atrof-muhit stimullarini (ma'lumotni) qayta ishlash odatlari, fikrlash va o'rganish jarayonida yuzaga keladigan muayyan xatti-harakatlar tendentsiyalarini ko'rsatadi. Insonning atrofidagi dunyodan ma'lumotlarni qayta ishlash usulini tavsiflash uchun ishlatiladigan atama kognitiv ta'lim uslubiga shaxs, atrof-muhit, madaniyat va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar ta'sir qiladi. Fikrlar, tajribalar, beshta sezgi (ya'ni ko'rish, teginish, hidlash, eshitish va ta'm) - bularning barchasi atrof-muhit va boshqalar bilan o'zaro munosabatlarimizdan ma'lumot olishning usullaridir.

Kognitiv ta'lim uslublari juda ko'p, ularning har birini muhokama qilish va ularning har birining afzalliklari va mumkin bo'lgan kamchiliklarini o'rganish ma'lumotlarni o'zlashtirishga imkon beradi. O'quv jarayonida kognitiv ta'limning quyidagi uslublaridan keng foydalaniladi: - o'quv uslubi va shaxsiyat; - vizual o'rganish uslubi; - eshitish orqali o'rganish; - serialistik va holist (suhbat nazariyasi); - kinestik uslub; - o'qish va yozish; - skanerlash.[2]

Boshlang'ich sinf "Ona tili va o'qish savodxonligi" darslarida kognitiv ta'lim uslublaridan samarali foydalaniladi. O'quvchining kognitiv ta'lim uslubini bilish uning to'liq salohiyatini o'rganish uchun juda muhimdir. Kognitiv ta'lim fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Yodlashdan ko'ra kognitiv ta'lim uslubidan xabardor bo'lgan o'quvchilar o'rgangan ma'lumotlarini to'liq anglay oladilar. Ular murakkab mavzularning sabablarini tushunishadi va ma'lumotlarni saqlash orqali bilimlarini yanada mustahkamlashadi. Kognitiv qobiliyatimizni o'rgatish bizning kognitiv o'rganish uslubimizga yordam beradi.

Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quv uslubi va shaxsiyat dars jarayonini o'rganish bilan shaxs turlarini bog'lash uchun foydalaniladi.

Darslarda vizual o'rganish uslubi ko'rish hissi orqali o'rganishni o'z ichiga oladi. O'quvchi samarali o'rganishi uchun ma'lumotni tasavvur qilishi kerak. Ular o'quv materialini tartibga solish va qayta ishlash uchun tasvirlar, rasmlar, xaritalar va diagrammalarni ko'rish usuli orqali eng yaxshi o'rganadilar. O'qish davomida berilgan matnlardan xabardorlik, fotografik xotira, rang yoki ohang, yorqinlik orqali idrok etadilar. Vizual usulda o'quvchilar o'z g'oyalarini hayotga tatbiq etish uchun osongina tasavvur qilishlari mumkin, chunki ular tasvirlash qobiliyatiga ega. O'quvchilarning shaxsiy odatlariga diqqatni jamlash va rejalashtirishda yaxshi tashkil etish kiradi. Ko'pchilik darsda ko'p gapirmaydi, lekin tez-tez xayol qilish uchrab turadi. O'qish darslarida berilgan she'r, hikoya, ertak va rivoyatlarda aks ettirilgan tasvirlar, qahramonlarning xatti-harakatlari, o'quvchilar xotirasida qolgan ma'lumotlarning barchasi vizual usul orqali namoyon bo'ladi.

Eshitish orqali o'rganish kognitiv ta'lim uslubining bir turi bo'lib, unda o'quvchi

eshitish yoki tinglash orqali o'rganadi. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'qituvchining mavzuni ma'ruza sharoitida juda muvaffaqiyatli tushuntirishi, og'zaki taqdimotlarda, og'zaki ko'rsatmalarga rioya qilgan holda tashkil etishi va mavzularni ovoz chiqarib tushuntirishda dars samaradorligiga erishadi.

Kinestetik ta'lim uslubi o'rganishga amaliy yondashuvdir. Bu matnni o'qish yoki taqdimot tinglashdan ko'ra jismoniy faoliyatga asoslangan o'rganish shaklidir. Tegish hissi orqali o'rganish, yangi ma'lumotlarni o'rgatishda harakatlarni kiritish tushunishni oshiradi. Kinestetik uslubda o'quvchilarda ijodiy fikrlash va o'quv dasturida belgilangan malakani muvofiqlashtirish rivojlanadi.

Kognitiv ta'lim uslubining yana bir turi "o'qish va yozish" so'zlar orqali o'rganishni afzal ko'radi. Darsda o'quvchi bilishi kerak bo'lgan narsada ishlatiladigan so'zlarni tushunish muhimligini ta'kidlaydi. O'qish va yozishni o'rganuvchilar lug'atlardan foydalanish, eslatmalarni o'qish va so'zlar ro'yxatini savollarga ajratish orqali ma'lumotni eng yaxshi qayta ishlaydilar.

Skanerlash deb nomlanuvchi o'rganish uslubi diqqat deb nomlanuvchi kognitiv mahoratdagi individual farqlarni anglatadi. O'rganiladigan ma'lumotlarga tegishli yoki ahamiyatsiz bo'ladimi, o'quvchilar o'z e'tiborini atrof-muhitning barcha xususiyatlariga qaratadi. Darslikdagi topshiriqlarni barchasini yoddan aytib berish qobiliyatiga ega o'quvchilarda diqqat bir joyga jamlangan bo'ladi. [3] Kognitiv ta'lim uslubi bir o'quvchidan boshqa bir o'quvchilikiga farq qilsa-da, asosiy ko'nikmalar va usullar barchasi mavjud bo'ladi. O'quvchilarda diqqatni, xotirani, mantiqni, fikrlashni, eshitish va vizual ishlov berishni shakllantirish orqali ularda hosil bo'lgan ko'nikmalar ma'lumotni qabul qilish va kundalik hayotda qo'llash uchun zarur bo'ladi. O'rganish atrofimizdagi dunyodan olingan g'oyalarni tushunishni o'z ichiga oladi. Bir fikr muqarrar ravishda boshqasiga olib keladi. Har bir o'quvchi har xil olam, ular o'rganishdan qo'rqmasliklari kerak, chunki turli g'oyalar noyob kognitiv o'rganish uslubini qo'llash imkoniyatini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Pardayeva M. Umumiy o'rta ta'limning milliy o'quv dasturini yaratish: tanqiddan-tahlil, tajribadan-natija, sifatdan-taraqqiyot sari//Umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish: mazmun, metodologiya, baholash va ta'lim muhiti. Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent-2020, 4-b.

2. Salayeva M.S. Umumiy pedagogika. Darslik. Toshkent. "Nodirabegim" nashryoti. 2021-yil, 8-b.

3. Izmailova E. I. "Fikrlash va eslashni o'rganish (TRIZ texnologiyasi)" Moskva, ARKTI nashryoti, 2010 y.